

Sygn. akt II CNP 67/18

POSTANOWIENIE

Dnia 13 marca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Monika Koba

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 13 marca 2019 r.,

skargi E. M. - B.

o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego postanowienia

Sądu Okręgowego w K. z dnia 13 grudnia 2010 r. sygn. akt I [...]Ca [...]

wydanego w sprawie z wniosku J. D.

(obecnie następcy prawni: P. D., K. D., A. W.)

z udziałem G. M., E. M. - B. i P. D.

o dział spadku i zniesienie współwłasności,

1) odrzuca skargę,

**2) zasądza od skarżącej E. M. - B. na rzecz uczestnika P. D.
kwotę 1817 (jeden tysiąc osiemset siedemnaście) złotych tytułem
zwrotu kosztów postępowania przed Sądem Najwyższym.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 13 grudnia 2010 r. Sąd Okręgowy w K. zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w K. z dnia 12 października 2009 r. wydane w sprawie o dział spadku i zniesienie współwłasności w punkcie 3 w ten sposób, że tytułem rozliczenia pożytków zasądził od uczestnika P. D. na rzecz uczestniczki E. M. B. kwotę 7.120,79 zł zamiast kwoty 14.241,58 zł, w punkcie 4 w ten sposób, że tytułem rozliczenia pożytków zasądził solidarnie od wnioskodawcy J. D. i uczestnika P. D. na rzecz uczestniczki E. M. B. kwotę 69.778,12 zł zamiast kwoty 139.556,24 zł, w punkcie 5 w ten sposób, że tytułem rozliczenia pożytków zasądził solidarnie od wnioskodawcy J. D. i uczestnika P. D. na rzecz uczestniczki G. M. kwotę 14.144,20 zł zamiast kwoty 28.288,40 zł, oddalając apelację uczestnika P. D. w pozostałym zakresie i oddalając apelacje uczestniczek G. M. i E. M. B. w całości oraz rozstrzygając o kosztach postępowania.

Od postanowienia tego uczestniczka E. M.-B. w dniu 13 grudnia 2012 r. wniosła skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia zarzucając, że jest ono niezgodne z art. 5, art. 118 i art. 124 § 2 k.c. Realizując przesłankę z art. 424⁵ § 1 pkt 5 k.p.c. wskazała, że wzruszenie zaskarżonego orzeczenia w drodze innych środków prawnych nie było i nie jest możliwe, zaskarżone postanowienie nie podlegało, bowiem zaskarżeniu skargą kasacyjną, gdyż wartość przedmiotu zaskarżenia jest niższa niż sto pięćdziesiąt tysięcy złotych, brak jest podstaw do zmiany postanowienia w trybie art. 523 k.p.c., a także nie zachodzi ustawowa podstawa do wniesienia skargi o wznowienie postępowania.

W odpowiedzi na skargę uczestnik P. D. wniósł o jej odrzucenie ewentualnie odmowę przyjęcia skargi do rozpoznania i zasądzenie kosztów postępowania.

W toku postępowania skargowego zmarł wnioskodawca J. D., co skutkowało zawieszeniem postępowania postanowieniem Sądu Okręgowego w K. z dnia 28 lutego 2013 r., a następnie jego podjęciem postanowieniem tego Sądu z dnia 10 kwietnia 2018 r. z udziałem jego spadkobierców P. D., K. D. i A. W..

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W świetle art. 519² § 1 k.p.c. dopuszczalność skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia w postępowaniu nieprocesowym warunkowa jest m.in. tym, że jego zmiana lub uchylenie w drodze przysługujących stronie środków prawnych nie było i nie jest możliwe. Zgodnie z art. 519¹ § 1 k.p.c. od wydanego przez sąd drugiej instancji postanowienia, co do istoty sprawy oraz od postanowienia w przedmiocie odrzucenia wniosku i umorzenia postępowania kończących postępowanie w sprawie – w sprawach z zakresu prawa osobowego, rzeczowego i spadkowego – przysługuje skarga kasacyjna do Sądu Najwyższego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej.

Zaskarżone postanowienie zostało wydane w sprawie o zniesienie współwłasności i dział spadku, należącej do spraw z zakresu prawa rzeczowego, w której skarga kasacyjna jest dopuszczalna, jeżeli wartość przedmiotu zaskarżenia nie jest niższa niż sto pięćdziesiąt tysięcy złotych (art. 519¹ § 4 pkt 4 k.p.c.). Wartość przedmiotu postępowania w sprawie, w której wniesiono skargę została ustalona w punkcie ósmym postanowienia Sądu Rejonowego na kwotę 538.200 zł, zatem wartość udziału skarżącej wynosiła 269.100 zł. Uczestniczka E. M. - B. wnosząc apelację, która została oddalona w całości, wartość przedmiotu zaskarżenia oznaczyła na kwotę 538.200 zł kwestionując sposób zniesienia współwłasności (k. 1250 - 1260). Uczestnik P. D. wartość przedmiotu zaskarżenia oznaczył w swojej apelacji na kwotę 364.326 zł kwestionując między innymi wysokość zasądzonych na rzecz skarżącej pożytków (k. 1236 - 1244), a jego apelacja w tym zakresie została częściowo uwzględniona przez obniżenie kwot przyznanych skarżącej o połowę. Co do zasady zatem skarga kasacyjna w sprawie przysługiwała, z możliwości jej wniesienia skorzystał uczestnik P. D., a Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 21 grudnia 2011 r w sprawie II CSK 299/11 odmówił przyjęcia jej do rozpoznania. Jednak w przypadku, gdy skarżąca nie zgadzała się z zaskarżonym skargą rozstrzygnięciem jedynie w zakresie kwoty 76.898,91 zł, o którą Sąd drugiej instancji uwzględniając częściowo apelację uczestnika P. D. obniżył zasądzone jej przez Sąd pierwszej instancji kwoty z tytułu rozliczenia pożytków, a nie kwestionowała oddalenia jej apelacji, to uznać należy, że skarga kasacyjna przy tak określonym zakresie zaskarżenia była niedopuszczalna. Nie wywiedzenie przez skarżącą skargi

kasacyjnej od zaskarżonego postanowienia nie stanowi zatem, wbrew stanowisku wyrażonemu w odpowiedzi na skargę, podstawy do jej odrzucenia.

Skarga wniesiona przez uczestniczkę podlega jednak odrzuceniu z innej przyczyny. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jest nadzwyczajnym środkiem prawnym, którego celem jest uzyskanie prejudykatu umożliwiającego dochodzenie od Skarbu Państwa roszczeń odszkodowawczych za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem wykonywanie władzy publicznej (art. 417¹ § 2 k.c.). Ma ona charakter subsydiarny, co wiąże się z założeniem, że odpowiedzialność Skarbu Państwa w związku z wydaniem niezgodnego z prawem orzeczenia sądu stanowi *ultima ratio*, która może aktualizować się tylko wtedy, gdy strona uczyni wszystko, co możliwe aby nie dopuścić do powstania szkody, co w szczególności odnosi się do skorzystania z wszystkich prawem przewidzianych środków prawnych, mogących wyeliminować z obrotu prawnego wadliwe orzeczenie.

Z art. 519² § 1 (art. 424¹ § 1) k.p.c. wynika, że jedną z przesłanek dopuszczalności skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jest wyczerpanie przez skarżącego wszystkich stawianych do dyspozycji przez system prawny mechanizmów (środków prawnych) umożliwiających korektę niezgodnego z prawem prawomocnego orzeczenia przez jego zmianę bądź uchylenie. Niemożność zmiany lub uchylenia zaskarżonego prawomocnego wyroku (postanowienia) w drodze innych środków prawnych, jako przesłanka dopuszczalności skargi musi istnieć zarówno w przeszłości, jak i w chwili oceny dopuszczalności skargi. Oznacza to, że skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem jest niedopuszczalna także wtedy, gdy zmiana lub uchylenie orzeczenia nie była wprawdzie możliwa w dacie wniesienia skargi, ale stała się możliwa w chwili oceny jej dopuszczalności, wskutek zmiany stanu prawnego.

Z dniem 3 kwietnia 2018 r.- po wejściu w życie ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2018 r., poz. 5, ze zm. – dalej: „u.S.N.”) - do polskiego systemu prawnego wprowadzono skargę nadzwyczajną, której celem jest eliminacja orzeczeń naruszających zasady lub wolności i prawa człowieka

i obywatela określone w Konstytucji RP, albo w sposób rażąco naruszających prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie lub w których doszło do oczywistej sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego. Ustawodawca nie ustalił żadnych zasad mających służyć powiązaniu tego kolejnego nadzwyczajnego środka prawnego z systemem środków funkcjonujących w systemie prawnym przed jego wprowadzeniem.

Z art. 115 u.S.N. wynika jedynie, że skarga nadzwyczajna może być wniesiona także od orzeczeń, które uprawomocniły się przed wejściem w życie ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, w terminie trzech lat od dnia wejścia w życie tej ustawy. Ustawodawca nie zawarł również w ustawie o Sądzie Najwyższym żadnych przepisów międzyczasowych rozstrzygających o relacjach między skargą nadzwyczajną, a skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem, co oznacza że ustawę tę należy stosować od dnia jej wejścia w życie (art. XV § 1 przepisów prowadzących k.p.c.), skoro skargą nadzwyczajną zostały objęte również orzeczenia, które stały się prawomocne po dniu 17 października 1997 r., a przed dniem 3 kwietnia 2018 r. (art. 115 § 1 u.S.N.). Wprawdzie inspiracją do regulacji skargi nadzwyczajnej była dawna rewizja nadzwyczajna (por. uzasadnienie projektu ustawy o Sądzie Najwyższym, druk nr 2003, Sejm VIII kadencji), ale nie uregulowano kwestii międzyczasowych w sposób analogiczny do zasad towarzyszących eliminacji tego środka na rzecz kasacji (art. 11 ust. 5 ustawy z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych - Dz.U. Nr. 43, poz. 189, ze zm.).

Uwzględnienie skargi nadzwyczajnej – zgodnie z art. 398¹⁵ i 398¹⁶ w zw. z art. 95 u.s.n. (z wyjątkiem, o którym mowa w art. 89 § 4 u.s.n.) – prowadzi do uchylenia zaskarżonego orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania albo do jego uchylenia i orzeczenia na nowo, co do istoty sprawy, a więc do eliminacji „szkody judykacyjnej”, co może uczynić odpowiedzialność odszkodowawczą Skarbu Państwa, którą ma przesądzać prejudykat uzyskiwany w ramach skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego

orzeczenia, bezprzedmiotową. Przesłanka dopuszczalności skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem, zgodnie z którą „zmiana lub uchylenie tego postanowienia (wyroku) (...) nie było i nie jest możliwe” jest uzasadniona interesem publicznym, któremu odpowiada założenie, że pierwszeństwo przed ewentualną odpowiedzialnością Skarbu Państwa za niezgodne z prawem prawomocne orzeczenie musi mieć procesowa możliwość usunięcia źródła szkody tj. zmiany lub uchylenia tego orzeczenia (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 30 sierpnia 2018 r., III CNP 9/18, OSNC 2018, nr 12, poz. 121, z dnia 12 października 2018 r., IV CNP 38/18, nie publ., z dnia 6 listopada 2018 r., II CNP 17/18, nie publ., i z dnia 20 grudnia 2018 r., III CNP 19/18, nie publ.). Oznacza to, że pierwszeństwo przed skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem ma skarga nadzwyczajna i wykluczyć należy możliwość alternatywnego czy kumulatywnego ich stosowania w zależności od wyboru skarżącego.

Niezależnie zatem od tego, czy skarga została wniesiona przed dniem 3 kwietnia 2018 r. – co ma miejsce w analizowanym przypadku - czy w dniu 3 kwietnia 2018 r. bądź po tym dniu, oceniając jej dopuszczalność, Sąd Najwyższy musi uwzględnić to, że wprowadzenie skargi nadzwyczajnej sprawiło, że pojawiła się dodatkowa możliwość zmiany lub uchylenia wyroku objętego skargą, tj. doszło do następczego zaistnienia okoliczności powodującej niedopuszczalność skargi (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 2018 r., I CNP 43/17, nie publ., z dnia 11 stycznia 2019 r., II CNP 53/18, nie publ., i z dnia 28 lutego 2019 r., V CNP 53/17, nie publ.), która pozostaje aktualna dopóty, dopóki skarżąca nie wystąpi do uprawnionego organu z wnioskiem o wniesienie skargi nadzwyczajnej i nie zostanie on załatwiony negatywnie (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2019 r., II CNP 2/18, nie publ.). Zwrócenie się do uprawnionego podmiotu o złożenie skargi nadzwyczajnej wyczerpie powinność strony wykorzystania wszystkich dostępnych instrumentów prawnych mających na celu wzruszenie wadliwego, w jej ocenie orzeczenia. Negatywna ocena podmiotu uprawnionego do wniesienia skargi nadzwyczajnej otwiera dopiero stronie drogę do żądania stwierdzenia niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2019 r.,

II CNP 2/18, nie publ., z dnia 10 stycznia 2019 r., II CNP 15/18, nie publ., i z dnia 10 stycznia 2019 r., II CNP 8/19, nie publ.).

W tym stanie rzeczy skarga uczestniczki o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia stała się z dniem 3 kwietnia 2018 r. niedopuszczalna i jako taka podlega odrzuceniu (art. 424⁸ § 2 k.p.c.).

Otwarte pozostaje zagadnienie przysługujących stronie środków prawnych w sytuacji, gdy uprawniony organ nie wniesie skargi nadzwyczajnej, a termin na wniesienie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem upłyne, wobec braku ustawowej regulacji relacji między skargą nadzwyczajną, a skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem. Przy założeniu, że nie można w tym zakresie skorzystać z wniosku o przywrócenie terminu (art. 168 k.p.c.) z uwagi na dominację pierwiastka materialnoprawnego oraz prekluzyjność (art. 424⁶ § 1 k.p.c.) terminu do wniesienia skargi (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2007 r., I CNP 28/07, OSNC –ZD 2008, nr C, poz. 61, z dnia 10 czerwca 2011 r., IV CNP 25/11, nie publ., z dnia 7 października 2011 r., I CNP 30/11, IC 2012, nr 10, str. 36, z dnia 18 listopada 2014 r., IV CNP 34/14, nie publ., z dnia 22 lutego 2017 r., IV CNP 53/16, nie publ., z dnia 18 września 2017 r., IV CNP 32/17, nie publ., z dnia 11 kwietnia 2018 r., IV CNP 45/17, nie publ.), a utrzymany zostanie pogląd, że funkcja procesowa tego terminu wyklucza stosowanie instytucji zawieszenia lub przerwy (art. 121 – 123 k.c.), konieczna będzie ingerencja ustawodawcy otwierająca termin do wniesienia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem podmiotom znajdującym się w sytuacji analogicznej jak skarżąca, które nie miały możliwości przed wniesieniem skargi zwrócić się do uprawnionych organów o wniesienie skargi nadzwyczajnej.

Jeśli jednak ustawodawca nie zdecyduje się na wydanie aktu normatywnego likwidującego stan niezgodności z prawem wywołany brakiem przepisów intertemporalnych regulujących relacje między skargą nadzwyczajną, a skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem, Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę stoi na stanowisku, że zastosowanie w tej sytuacji znajdzie odpowiednio stosowany art. 424^{1b} k.p.c. zgodnie, z którym w przypadku prawomocnych orzeczeń, od których skarga nie przysługuje, odszkodowania z tytułu szkody

wyrządzonej przez wydanie prawomocnego orzeczenia niezgodnego z prawem można domagać się bez uprzedniego stwierdzenia niezgodności z prawem w postępowaniu ze skargi, chyba, że strona nie skorzystała z przysługujących jej środków prawnych.

Inna interpretacja skutków wzajemnego stosunku obu instytucji, prowadziłaby do zamknięcia drogi sądowej do zainicjowania pierwszej fazy postępowania zmierzającego do realizacji odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa z tytułu wydania niezgodnego z prawem prawomocnego orzeczenia sądu (art. 417¹ § 2 k.c. w związku z art. 77 ust. 1 Konstytucji) tym skarżącym, którzy wnieśli w terminie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia przed 3 kwietnia 2018 r., które następnie zostały odrzucone, z uwagi na możliwość wzruszenia zaskarżonego orzeczenia w drodze skargi nadzwyczajnej, gdy następnie organy uprawnione do jej wniesienia nie uwzględniły wniosku skarżących w tym przedmiocie.

Odmienny pogląd nie zasługuje na podzielenie, również z tego względu, że do niedopuszczalności skargi doprowadziły zmiany legislacyjne, skarżący w ramach skargi nadzwyczajnej nie posiadają inicjatywy procesowej, a zamknięcie im w ten sposób drogi do uzyskania prejudykatu wymaganego z perspektywy regulacji art. 417¹ § 2 k.c. zostało spowodowane działalnością legislacyjną władzy publicznej, która uszczupliła w ten sposób konstytucyjne prawo skarżących do dochodzenia wynagrodzenia szkody wyrządzonej przez organ publiczny (art. 77 Konstytucji).

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

O kosztach postępowania wywołanych wniesieniem skargi orzeczono na podstawie art. 520 § 3 w zw. z art. 391 § 1 w zw. z art. 398²¹ i art. 424¹² k.p.c. oraz § 13 ust. 5 pkt 2 w zw. z § 6 pkt 6 i § 9 pkt 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (jedn. tekst: Dz.U. z 2013, poz. 461 ze zm.) w zw. z § 21 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U. z 2015 r., poz. 1800, ze zm.).

aj